

UDK 821.163.4(497.16):929 Nikcevic M.
Stručni rad

Borislav JOVANOVIĆ (Mojkovac)
Crnogorsko društvo nezavisnih književnika
tiodor.j@t-com.me

**PROF. DR MILORAD NIKČEVIĆ I NJEGOVA
RECEPCIJA CRNOGORSKOGA KNJIŽEVNOG I
FILOLOŠKOG NASLJEĐA
Apologeta komparativističkoga književno-istorijskog i
kulturološkoga duha**

U stvaralaštvu dr Milorada Nikčevića montenegrizika je dobila svoje prave, blagovremene i suštinske podsticaje ne samo na južnoslovenskome prostoru. U nedavnim, prijelomnim crnogorskim vremenima, njegov montenegrizistički, kosmopolitski i autoritativan glas vraćao je nadu zamućaloj i uvijek istim nesrećama zadešenoj Crnoj Gori. Svoj je književnoistorijski, kulturološki i kriterijumski diskurs Nikčević pozicionirao upodobljavajući svoju naučnu detekciju savremenoj teoriji i metodologiji. Njegov je opus, naime, tako strukturalno umrežen – na nacionalnom i interkulturalnom planu – da ga je teško segmentirati. U klasičnom otkriva moderno, razdvaja trajno od onog što je bilo i ostalo efemerno; dodirima evropskoga bogati crnogorsku baštinu.

Ključne riječi: *Milorad Nikčević, montenegrizika, istorija književnosti, jezikoslovlje, crnogorska književnost*

Doktor Milorad Nikčević, profesor na Sveučilištu „Josip Juraj Štrossmayer“ u Osijeku, atipična je naučna pojava, ne samo u crnogorskom već i u južnoslovenskome slavističkom arealu. Podrazumijeva se da takva profilacija čovjeka, koji je cio svoj radni vijek proveo van Crne Gore, prije svega ima za Crnu Goru više aspekata. I svaki bi zasluživao poseban osvrt. Ono što čini njegov naučni integritet i akademski identitet upečatljivim, prepoznatljivim, zapravo eminentnim i reputativnim, jeste što se, podjednako posvećen i seriozan, bavio montenegristikom, kroatistikom i slavistikom; odnosno, istorijom crnogorske književnosti, crnogorskoga jezika i crnogorske kulture, te hrvatskom književnom poviješću i kulturom, kao i slavistikom. Njegov je posebni doprinos na internacionalnoj jezičkoj mreži očitovan u promociji crnogor-

skoga jezikoslovlja – upravo kada je to bilo najpotrebitije. Paralelno s tim, Nikčević je inspirator i istrajni realizator povijesnog i plodonosnog projekta sagledavanja korjenitih spona i prožimanja crnogorske i hrvatske kulture: književnosti, jezika i istorije između Crnogoraca i Hrvata, odnosno, Hrvata i Crnogoraca.

Umjesto da bude, po svom pozivu, najstarija duhovna i nacionalna kategorija u njenom punom, podrazumijevajućem, izvornom i internacionalnom kapacitetu, montenegrizika je u Crnogoraca stara tek nešto više od dvije decenije. I još uvijek joj se ne da dâ diše. Zapravo, tek na prijelazu milenijuma montenegrizika je u svim svojim sferama postala *spiritus movens* nacionalnog i državnog buđenja Crnogoraca. Montenegrizika je, iako u svom povodu – individualnim pregalaštvom u vremenu povampirenja ideja tzv. velike podgoričke skupštine – iznijela iz asimilovanog/falsifikovanog crnogorskog nacionalnog bića impozantnu i neuništivu, multidisciplinarnu biblioteku koja jeste – i biće – od najuporišnijih tekovina naše duhovne i nacionalne samobitnosti. U njenom najširem značenju je montenegrizika iz korijena potkopala temelje načertanijevske „srboistike“ i „svetosavike“.

U stvaralaštvu dr Milorada Nikčevića montenegrizika je dobila svoje prave, blagovremene i suštinske podsticaje ne samo na južnoslovenskome prostoru. U nedavnim, prijelomnim crnogorskim vremenima, njegov montenegristički, kosmopolitski i autoritativan glas vraćao je nadu zamučaloj i uvijek istim nesrećama zadešenoj Crnoj Gori. Mi smo sredinom prošloga vijeka imali skromnu, no osobito značajnu plejadu istraživača crnogorske kulturne baštine – pogotovo iz grupe onih koji su na Cetinju pripadali njegošološkom, bibliotečkom, historiografskom, muzeološkom i arhivskom krugu. Ostavili su ti pregaoci nezaobilzne radove, naznake, podsticaje... No, njihova proučavanja uglavnom su enciklopedičnoga karaktera: interpretiranje i podešavanje već interpretiranog; ili, proučavanja eufemična, binarna, neutralna – limitirana ideološkim i tradicionalističkim kontekstom svjetonazora o nacionalnom identitetu Crnogoraca; bez novootkrivačkog zašeka u strukturu crnogorske istorije i kulture.

Milorad Nikčević je jedan od prvih iz novije generacije crnogorskih književnologa, filologa, paleologa, metodologa i kulturologa. Studijski se usavršavao u poznatim svjetskim univerzitetskim centrima. Ima respektabilnu međunarodnu slavističku reputaciju. Esencija svih njegovih tematizacija – njegova epistemološka, eruditivna i akribična vertikala – jeste blagovremeno prestrojavanje sa balkanskih (anahronih, autističkih, romantičarskih) diskursa na recentne, evropske, standarde – kako u metodološkoj, tako i u teorijskoj implementaciji. Otvarao je nove kritičke horizonte – doticaje civiliteta – inaugurirajući (još prije skoro četiri decenije) u svojim radovima raskid sa fol-

klorističkim, pravolinijskim i lekcijaškim tumačenjem crnogorskoga nasljeđa. Pogotovo kada je riječ: o postnjegoševskom i predvukovskom periodu; o uticajima istočnog i zapadnoevropskog književnog kruga na predmodernistički period crnogorske književnosti koji će dugo potrajati u lokalnoj, parohijalnoj, mitomanskoj i deseteračkoj inerciji „patriotskog“ otpora prema prijevodima, odnosno, upoznavanju sa zapadnoevropskom književnošću – iako je sva druga polovina 20. vijeka u zapadnoevropskim kulturama u znaku fundamentalne modernosti. *Nota bene*, jedan od danas svakako anonimnih crnogorskih autora s kraja pretprošloga vijeka predlagao je u listu *Onogošt* da se kao graničnik za suzbijanje stranih uticaja „u osnovnoj školi uvedu gusle“.

U Nikčevićevom znanstvenom i intelektualnom duhu apologetski dominira književno-istraživački diskurs analogan postmodernom, globalnom a metodološki i teorijski neinferiornom. Njegova je konstanta potreba za poredbenim, interaktivnim, interliterarnim, interjezičkim, univerzalističkim i sinergetskim proučavanjima različitih kultura, književnosti, jezika. Francuski filozof Elevidas Emanuel, pobornik komparativizma kako na užem tako i na širem planu, govorio je: „Definicija vlastitog moguća je samo u dijalogu sa drugim“. Ne može se, naime, civilizacijsko dostignuće svoga naroda sagledavati bez šireg smještaja u svijet ili makar u Evropu. Bez drugih uticaja nije se razvila ni jedna kultura. Taj model komunikacije, to „more bez obala“, koji je jedini lijek za našu nepreglednu epsku pustoš, ugrađen je i u Nikčevićevu montenegrstiku: konkretno u proučavanje crnogorske književnosti 19. vijeka u čijem znaku su njegovi prvi književnoistorijski radovi. Književna davnina može se reotkriti samo ako u njoj ima funkcionalne blizine.

Pišući o Njegošu, Ljubiši, Mažuraniću, crnogorskoj klasičnoj narativi; o crnogorskoj baroknoj književnosti; o Crnojevića štampariji; o filološkim osnovama literature; o ključnim mjestima u crnogorskoj filologiji; o evropskom književnom kontekstu u crnogorskoj periodici druge polovine 19. i početka 20. vijeka; o dugotrajnom problemu naše književnosti, zapravo njenim transformacijama iz usmenjačkog konzervata u umjetničku književnu kulturu – u pismo magije, znakova, struktura i poetskog pluralizma – te o novijoj, najnovijoj, crnogorskoj literaturi... Nikčević je čvrsto na sve recentnijem stajalištu: iščitavanje književnosti istovremeno je i čitanje kulture jednoga naroda, a Crna Gora je u svim svojim istorijskim i kulturološkim impulsima „tranzitorij raskrižja Istoka i Zapada, te sveslovenske uzajamnosti“. Drugačije rečeno: nacionalna književnost ne može biti autistička; u protivnom, provincijalna je samoobmana.

Milorad Nikčević u svojim ogledima iz crnogorskoga književnog i drugog nasljeđa, istražujući „istraženo“, odnosno, nedovoljno istraženo, polemiše, pored ostaloga, s autorima koji su u svojim knjigama o izvanjcima i

inozemcima u Crnoj Gori druge polovine 19. vijeka, govorili romantičarskim ili stereotipnim, jednostranim pristupom. Nikčević im ne poriče značaj uspostavljanja elementarne kulturno-prosvjetne mreže – što je i nominalni povod njihovog dolaska po pozivu ili sticajem nekih drugih okolnosti. Međutim, misija mnogih učenih izvanjaca imala je za svoju suštinu idejne osnove „Načertanija“ iz 1844. godine, što će se izroditi u svojevrsan duhovni inženjering preinačavanja crnogorskoga identiteta. U njegovu etničku i ratničku personalnost, teokratsku harizmatičnost i osobitim istorijskim uslovima nametnutu viševjekovnu izolovanost, trebalo je infiltrirati ideju svesrpske pripadnosti. Prvo, zapravo, istinsko vanmanastirsko organizovano opismenjavanje Crne Gore, počinje sa srpskom došljačkom analfabetikom. Kralj Betajnove u istoimenoj drami Ivana Cankara stupa, zarad očuvanja vlasti, u savez sa Kastorom (predstavnikom crkve) po sistemu: „Meni tijelo, vama duše“. Knjaz/kralj Nikola svjesno ili nesvjesno, sticajem objektivnih i ličnih strategija, prihvata sličnu (prećutnu?) pogodbu. U slovenačkome nacionalnom kontekstu ta je distinkcija benigna, ali u crnogorskoj pogubna: otvara koridor intenzivnoga slabljenja crnogorskoga nacionalnog i državnog imuniteta. Prihvaćen je importovani model školstva i svega onoga što podrazumijeva eliminisanje državno-kulturnog-tradicijskog identiteta jednoga naroda. Naime, nevjerovatno, ali tačno: u oskudnom Cetinju tokom skoro cijelog 19. vijeka boravila je duže ili kraće skoro cijela srpska elita počev od Sarajlije preko Medakovića, Karadžića, Milakovića, Bana, Matavulja, Kostića, Sundečića, do Pelagića i Zmaja... i mnogih drugih u raznoraznim visoko-činovničkim funkcijama uz crnogorske apanaže i počasti. A sve to, opet, pod egidom njihove navodne zanesenosti Crnom Gorom kao panjužnoslovenskom i panslovenskom uzdanicom. Njihov maestralno anticipirani, asimilativni, amputativni, načertanijevski učinak služi današnjim crnogorskim „izvanjcima“ kao arhivistika iz koje vade „dokumentaciju“ kojom potkrepljuju dnevno-ideološko mitomanstvo negiranja Crnogoraca. Iz aspekta hronologije zatiranja crnogorske nacionalne i državne samobitnosti radi se o suštinskoj – prijelomnoj – epohi, koja se poklapa sa vladavinama Njegoša, odnosno, knjaza/kralja Nikole; olako ili dvojno su prihvatili mentorstvo sa strane (Njegoš se naglo okrenuo kosovskom mitu, a knjaz Nikola Dušanovom carstvu.). Pogotovo, kad je riječ o etničko-nacionalnoj, kulturološkoj socio-povijesnoj i prosvjetnoj dimenziji. Nikčević, upravo, u tome razdoblju crnogorske istorije nalazi korijene monogenetskih strategija i sistemsko zamjenjivanje crnogorstva maglama velikosrpstva. Dok se Nikola I bavio malim i veljim ratovima, stvaranjem države – dotle je izvanjcima, odnosno, naučno-kulturnim operativcima i školstvenicima iz Dalmacije, Vojvodine i Srbije bilo prepušteno sve. Crnogorskoj izvornom iskustvu nametana je kolonijalna kulturna frustracija. Krivotvoreno je sve što nije bilo u toj funkciji. Nije to bila plemenita sinteza prožimanja kultura i identiteta, no brahijalno asimilovanje Crnogoraca. Početkom 20. vijeka sve će imati katastrofalnu za-

vršnicu: kanibaliziranje crnogorske države i proćerivanje crnogorskoga suverena. I danas se ne može govoriti, kako se papagajski i gromopucateljno govori, o „asimilaciji Srba u Crnoj Gori“, već izričito o istorijskom i nezauzastavljivom procesu deasimilacije Crnogoraca. Vraćanju na njihove nulte, pretgarašninovske pozicije. I nije to, nikakvo, stvaranje Nove Crne Gore – niti novogovorne, niti novonacionalne, niti antisrpske, već rekonstruisanje onog što je autentična crnogorska paradigma.

Svoj je književnoistorijski, kulturološki i kriterijumski diskurs Nikčević pozicionirao upodobljavajući svoju naučnu detekciju savremenoj teoriji i metodologiji. Njegov je opus, naime, tako strukturalno umrežen – na nacionalnom i interkulturalnom planu – da ga je teško segmentirati. U klasičnom otkriva moderno, razdvaja trajno od onog što je bilo i ostalo efemerno; dodirima evropskoga bogati crnogorsku baštinu.

I eto, u tim novim upitima našoj davnini, jednog od mogućih priloga za konačno mapiranje naučnoga rada dr Milorada Nikčevića. Kvintesencija njegovog života je njegovo naučno djelo. Crna Gora je u njemu vazda imala i ima siguran znanstveni i publicistički i glas i oslonac. To se ponajbolje videlo prethodnih dana kada se obnovila unitaristička hajka i zaludna posprda na crnogorski jezik – koji je bio i ostao iz glave cijela naroda.

Borislav JOVANOVIĆ

**MILORAD NIKČEVIĆ AND HIS RECEPTION OF THE
MONTENEGRIN LITERARY AND PHILOLOGICAL
HERITAGE
Apologete of comparative literary-historical and cultural
spirit**

It was in the works of Milorad Nikčević that Montenegristics got its real, timely and substantial incentives not only in the South-Slavic area. In recent, crucial times for Montenegro, his Montenegrin, cosmopolitan and authoritative voice returned hope to silenced Montenegro, always going through the same woes. Nikčević positioned his literary-historical and cultural discourse matching his scientific detection to contemporary theory and methodology. His body of work, namely, is structurally networked in such a manner – at both, national and intercultural field – that it is difficult to segment.

Key words: *Milorad Nikčević, Montenegristics, history of literature, linguistics, Montenegrin literature*